

Український ідеолог прометеїзму

Олександр Шульгин, 130 років з дня народження якого відзначаємо у липні, був ідеологом руху прометеїзму в міжвоєнній Європі. Прометеїзм виник за сприяння Польщі, його головною метою була підтримка діаспорних політичних організацій народів колишньої Російської імперії на противагу впливу СРСР. Олександр Шульгин не просто очолював український осередок прометеїстів, але перетворив Париж на один із важливих центрів антикомуністичного руху.

Олександр Шульгин походив з козацького старшинського роду, споріднений з Полуботками, Скоропадськими, Самойловичами, Апостолами. Загалом родина Шульгиних завжди відзначалась активною громадсько-політичною діяльністю. Не відставав і Олександр.

З початком революції в березні 1917 року він став членом Української Центральної Ради, згодом і Малої Ради, а з липня 1917 р. по січень 1918 р. — генеральний секретар міжнародних (пізніше міжнародних) справ. По суті, Олександр Шульгин був першим українським міністром закордонних справ. За його керівництва закордонною політикою Української Народної Республіки (УНР) Франція й Англія визнали *de facto* молоду українську державу.

У 1919 р. Олександр Шульгин призначений Директорією УНР членом української делегації на Мирну конференцію в Парижі, згодом (1920 р.) — голова української делегації на першій асамблеї Ліги Націй у Женеві, а з 1921 р. очолював Надзвичайну дипломатичну місію УНР в Парижі. На цих посадах відстоював українські інтереси на міжнародній арені, зокрема, виступав проти більшовицького терору в УРСР, примусової праці, голоду в Україні.

Від 1926 р. відстоював позиції екзильного (на еміграції) уряду УНР та українців за кордоном в якості міністра закордонних справ. І досяг в цьо-

Олександр Шульгин
Фото — uk.rodovid.org

му неабияких успіхів. Як постійний український делегат при Лізі Націй, О. Шульгин виносив на розгляд українські проекти до різних установ цієї міжнародної організації, так, наприклад, в справі європейського союзу, роззброєння, світового конфлікту, економічної кризи тощо. Також йому довелося у 1928–1930 рр. проводити на форумі організації біженців при Лізі Націй у Женеві кампанію за визнання української національності на міжнародному рівні.

Однозначним було бачення О. Шульгиним майбутнього України та її місця в системі міжнародних відносин, яке ґрунтувалось на тезі про невід'ємність української держави як повноправної частини європейського співтовариства.

Окремо варто згадати про співпрацю Олександра Шульгина із народами колишньої Російської імперії. Ще 1927 року на Восьмій Асамблеї Ліги Націй був надісланий Меморандум представниками еміграційних урядів Кавказьких республік (Азербайджану, Грузії та Північного Кавказу) і УНР. В ньому йшла мова про наступне: «В боротьбі за незалежність представники народів Кавказу та України створили єдиний фронт, беручи до уваги географічне положення цих країн і освячений спільною їх співпрацею, яка проводилась ще за царського режиму». Меморандум закінчувався зверненням до Ліги Націй: «Ліга Націй покликана забезпечити мир не тільки серед своїх членів, але і серед тих, хто не входить до її складу. Мирним шляхом, надаючи моральну підтримку народам Кавказу та України, могла би вона створити мир на Сході. Якби Ліга Націй запропонувала СРСР, який на папері визнає самовизначення, застосувати його насправді, це був би виступ, який повністю відповідав би принципам пакту Ліги Націй». Цими спільними заявами українська та кавказька делегації не просто інформували світове співтовариство про становище народів СРСР, їх прагнення до

самовизначення та боротьбі за свої права, але і створювали базу для подальшої співпраці на основі спільних інтересів.

Результатом цього стала кооперація українців та народів Кавказу і Середньої Азії в прометеївському русі. За ініціативою О. Шульгина 10 травня 1934 р. був створений Комітет дружби Кавказу, Туркестану та України. Він же його і очолював. Комітет дружби існував до 1936 р., коли через розбіжності з приводу прийому нових членів (Ідель-Уралу та Криму), його активність занепадає. Крім того, Олександр Шульгин розробив концепцію т.зв. «впорядкування простору СРСР», за якою передбачались дієздатними тільки державні формації, що були раніше утворені і мали національну традицію. Тому такі географічні одиниці як Крим, повинні були творити, на його думку, нерозривний політичний, економічний і стратегічний зв'язок з Україною.

Співпраця в межах руху прометеїзму проявилась і в сфері публіцистики. Від 1925 р. в Парижі почав виходити журнал «Прометей», як «орган охорони інтересів Кавказу, України і Туркестану», в його роботі активну участь брав О. Шульгин. А також за його редакцією у 1938–1939 рр. виходив журнал «La Revue de Prométhée», присвячений національним проблемам європейського Сходу, центральної та північної Азії. Всього вийшло 7 номерів журналу, який являв собою своєрідну енциклопедію політичних та економічних питань, пов'язаних із СРСР.

Протягом міжвоєнного періоду Олександр Шульгин проявив себе як справжній віртуоз-міжнародник, відстоюючи інтереси українського народу як на еміграції, так і на Батьківщині. А також налагодив співпрацю представників України, країн Кавказу та середньої Азії в рамках руху прометеїзму та сформував концепцію такого співтовариства. ■

Історичний календар

липень

6 липня 1851 р. у селі Долина на Івано-Франківщині народився Іван Левинський (1851–1919), архітектор, меценат. Творив у стилі українського модерну, активно використовував елементи української народної архітектури. Одним із перших в Україні зайнявся промисловим будівництвом. За його проектами зведено будівлі головним чином на Галичині, наприклад: будинок акціонерного товариства «Дністер» у Львові, церква в с. Підберізці тощо. Помер 4 липня 1919 р. у Львові. «Різьбив душі людей силою характеру, молотом енергії і кров'ю серця», — викарбувано на його пам'ятнику.

14 липня 1920 р. загинув Роман Дубинський (1880–1920), сотник Легіону Українських січових стрільців, отаман Української галицької армії. З початком Першої світової війни командував сотнею Легіону УСС. Підрозділ відзначився під час боїв у районі Синьовидного і Маківки у Карпатах та над рікою Стрипою. Був поранений у бою на горі Лисоні (1916). У 1919 р. командував II (Коломийською) і 13-ю бригадою Української галицької армії. У квітні 1920-го заарештований органами ЧК у Києві, вивезений у концтабір Кожухов під Москвою, де і загинув.

16 липня 1908 р. у селі Солониця на Полтавщині народився Василь Барка (1908–2003, справжнє ім'я — Василь Очерет) — поет, прозаїк, літературний критик, автор роману «Жовтий князь». Навчався в духовному училищі, згодом — на педагогічних курсах у Лубнах. Із 1927 року вчителював на Донбасі. Переслідуваний за викриття зловживань місцевої влади, виїхав на Кубань, вступив на філологічний факультет Краснодарського педагогічного інституту.

У 1932–1933 рр. на Кубані 24-річний Василь перебував на межі голодної смерті. Тоді ж він їздив на Полтавщину до рідних і бачив там страшні картини голодної смерті. Під тягарем пережитого письменник протягом наступних 25 років записував різні життєві історії про голод в Україні.

1941-го пішов на фронт добровольцем, двічі поранений, опинився в окупації. 1943 р. його вивезли до Німеччини як «остарбайтера». Тоді ж письменник обрав собі псевдонім — Барка. По закінченню війни виїхав з РСР. Працював коректором у видавництві «Голос» у Берліні. Упродовж 1946–1947 років видав збірки ліричних віршів «Апостоли» й «Білий світ».

1950 р. виїхав до США. Жив у Нью-Йорку, працював кочегаром, мийником вікон, голодував. Байдужий до матеріального достатку, хворий на стенокардію і напівсліпий, продовжував літературну діяльність. Пізніше усамітнювався у м. Глен Спей, в горах.

У США Василю Барці вдруге довелося пережити голодні муки. Письмен-

ник згадував, що це голодування поновило гостроту відчуттів та підштовхнуло до написання давно задуманого роману: «Знаєте, навіть якщо спричиниться одна якась іскра, розпалить вогонь у пам'яті, що був у душевних ранах. [...] Може, без цієї пережитої голодівки я б не зміг відновити тих фібрів, тих відтінків почуття, тих безодняних, найгірших у людській істоті, де вже на межі квінсесте». Паризький часопис «Ле Монд» назвав роман Василя Барки «Жовтий князь» «найкращим твором у повоєнній Європі на одну з найважливіших тем».

18 липня 1995 р. на Софіївській площі у Києві відбулося поховання Патріарха УПЦ КП Володимира (Романюка). Ця подія увійшла в історію під назвою «чорний вівторок». Бо закінчилася кривавим побиттям кількох тисяч людей, які прийшли віддати останню данину пам'яті Патріарха, дисиденту, першому предстоятелю УПЦ КП.

Його тіло без ознак насильницької смерті знайшли 14 липня в Ботанічному саду, де Патріарх любив гуляти. Одразу постало питання про місце поховання Патріарха. За традицією священників такого рівня прийнято ховати на території православних святинь. Тому церква звернулася до влади за дозволом поховати Патріарха Володимира або у Видубицькому монастирі або в Києво-Печерській лаврі чи Софії Київській. Уряд дозволив робити це на Байковому кладовищі.

Переговори безрезультатно тривали чотири дні. Церква вирішила поступитися, бо спека змушувала поспішати, а «торгуватися» практично не було з ким. Найвищих посадовців держави на той час у столиці не було.

Вранці 18 липня церква і громада прийняли рішення про поховання тіла Патріарха Володимира за православною традицією в Софії Київській. Після відспівування тіла скорботна хода повернула до Софіївського майдану. Тут їх зустріли спецпідрозділи міліції, що забарикадували всі входи на територію заповідника. У них було завдання — в жодному випадку не пропустити тіло Патріарха за ворота.

За православною традицією поховати небіжчика треба було до заходу сонця. Спонтанно виникла думка викопати могилу просто біля головних воріт Софії. Коли могила була готова, труну з тілом Патріарха Володимира почали опускати. Центральні ворота Софії розчинилися і звідти вийшли бійці спецназу. Зчинилася сутичка. Почався розгін поховальної процесії.

Кілька людей, що лишилися біля могили (серед них були Віталій Карпенко, тодішній редактор «Вечірнього Києва», та В'ячеслав Чорновіл), руками засипали яму. Дати команду викинути з могили труну не наважився ніхто. Точне число жертв цього міліцейського свавілля, за яке ніхто не був покараний, досі невідоме. ■

Сторінку підготувала
Олена ГУМЕНЮК

